

SENEKA

(apie 4 m. p. m. e.-65 m. e. m.)

Gausų Senekos literatūrinį palikimą sudaro 12 nedidelių moralinio bei religinio turinio traktatų, vadinamų *diatribais* (pašnekėmis) („Apie numatymą“, „Apie apvaizdą“, „Apie dviosios ramybės“, „Apie išminčiaus tvirtumą“, „Apie pyktį“, „Apie laimingą gyvenimą“, „Apie gyvenimo trumpumą“, „Apie laisvalaikį“ ir kt.), 3 dideli traktatai („Apie gailėstingumą“, „Apie geradarybes“ ir „Gamtos klausimai“), etinis filosofinis traktatas „Laiškai Lucilijui“ (iš viso 124 laiškai), 9 tragedijos mitologiniais siužetais („Įsiutęs Herkulis“, „Herkulis Etojielis“, „Trojietės“, „Finikietės“, „Edipas“, „Medėja“, „Fedra“, „Agamemnonas“ ir kt.) ir istorinė drama. Be to, Senekai dar priskiriama nemaža nedidelių eilėraščių (*rinkinys „Epigramos“*) ir politinis pamfletas „Apokolokintosis“ (sumoliugėjimas) imperatoriaus Klaudijaus mirties proga.

Filosofijai svarbiausi yra „Gamtos klausimai“ ir „Laiškai Lucilijui“. Chrestomatijoje skelbiamas traktatas „Apie laimingą gyvenimą“ ir 12 laiškų iš „Laiškai Lucilijui“.

APIE LAIMINGĄ GYVENIMĄ

1. Galione, broli, visi trokšta laimingai gyventi, bet dauguma miglotai isivaizduoja, kas sudaro laimingo gyvenimo esmę. Pasiėkti laimę nepaprastai sunku. Mat, išklydęs iš kelio žmogus, kuo spėčiau keliauja, tuo labiau tolsta nuo laimės. Jam žengiant priešinga kryptimi, pats skubėjimas kaltas dėl didėjančio nuotolio. Taigi pirmiausia reikia numatyti tikslą, kurio sieksime, o paskui priemones kuo greičiausiai jam įgyvendinti. Jau kelyje (jei tik pasirinksime teisingą) suprasime, kaip toli kasdien nueiname ir kiek priartėjame prie idealo, į kurį mus šaukia įgimtas troškimas. Kai, neturėdami vadovo, šen bei ten klaidžiojame, atsiliepdami į balsus ir šauksmus, kviečiančius eiti į skirtingas puses, gyvenimas pražūna klajonėse, o juk jis trumpas, net jei dieną naktį rūpintumės dvasios tobulinimu. Taigi, turint patyrusį vedlį, kuris pažįsta tą sritį, į kurią žengiamo, reikia nuspręsti, ko siekti ir kaip, mat, čia ne tokios sąlygos, kaip paprastose kelionėse, kur galima rasti kokią ta-keklį ar nenuklysti, pasiklausus gyventojų. Čia dažniausiai apgauna pats sunkiausias arba labiausiai pravažinėtas vieškelis. Turime tvirtai užsibrėžti nesekti tarsi avių banda paskui vadą ir žengti ten, kur reikia, o ne ten, kur jis eina. Didžiausios nesėkmės ištinka tada, kai susižavime šlove, nusprendę, jog geriausias yra tas daiktas, kuris sukelia užuojautą arba kuris turi galybę pasekėjų. Gyvename ne protingai, o panašiai į kitus. Štai iš kur toji vienas kitam ant galvos lipančių žmonių kamšalynė. Kaip baisiam sąmyšyje, žmonėms grūdantis ir lamedantis, vienas griūdamas parverčia kitą, pirmasis pražudo pasakėnį, taip ir gyvenime. Žmogus ne tik pats klysta, bet ir klaidina kitus. Pavojinga lygiuotis į žengiančius priekyje. Kiekvienas labiau linkęs patikėti, negu svarstyti, niekuomet nesamprotauja apie gyvenimą pats, bet visada tiki kitais, todėl iš kitų pasiimtos klaidos išmuša iš vėžių ir parbloškia. Žūvame, sekdami kitais. Išsigelbėsime, jei atsikratysime bandos instinkto. Dabar patys puoselejamė savo nelaimės, nepakęsdami protin-

gų minčių. Panašiai būna rinkimuose, kai žmonės, iškelę kandidatus, po to išrinkę ką nors pretorialais, nuo kurių paskui nusigręžia nepastoviai minia, patys siebisi, kaip galėję taip daryti. Vieni tą patį giria, kiti peikia. Tokia kiekvieno balsų dauguma priimto sprendimo dalis.

2. Kai kalbame apie laimingą gyvenimą, tau nedera man atsakyti kaip balsavimuose: „Atrodo, dauguma šioje pusėje“. Vadinasi, toji pusė blogesnė. Žmonija dar nesitvarko taip, kad dauguma būtų už gerį. Liaudies pritarimas — blogio įrodymas. Ieškokime to, kas geriausia, o ne to, kas įprasta, to, kas suteiktų mums amžiną laimę, o ne to, ką giria minia, nevykusi teisybės aiškintoja. Minia vadinu ne tik prastuomenę, bet ir karūnuotuosius. Mat, nežūriu kūną dengiančių drabužių spalvos: sprendamas apie žmogų, nepasitikiu akimis, tiesai nuo apgaulės atskirti turiu geresnį, tikresnį matą: sielos gėrio tegu ieškos siela. Jeigu jinai nusiraminsi pasislėps savyje ir, išardžiusi save, atskleis teisybę, tai privers pasakyti: „Geriau būčiau nedaręs to, ką dariau iki šiolei. Kai prisimenu savo kalbas, pavydžiu nebyliams tylėjimo. Buvusius troškimus vadinu priešų prakeiksmu. Dalykai, kurių bijojau, buvo (o gerieji dievai!) daug vertingesni už tuos, kurių siekiau. Su daug kuo buvau susipykęs ir neapykantą iškeičiau į santalką (jei tik galima su niekais gyventi santalkoje), o pats su savimi dar nesudraugavau. Visomis jėgomis stengiausi išsiskirti iš kitų tarpo ir pagarsėti kokioje nors srityje. Taip elgdamasis, aš tik atsidengiau smūgiams ir atsidaviau blogai valiai“. Pažvelk į tuos, kurie giria tavo iškalbą, kuriems rūpi tavo turtai, kurie padlaižiauja, siekdami malonės, kurie aukština tavo galią. Visi jie arba priešai, arba gali jais pasidaryti (o tai visiškai tas pats). Kiek garbintojų, tiek pavyduolių.

3. Todėl aš verčiau ieškau tikrojo, vidinio, o ne išorinio gėrio. Kas traukia akį, prie ko žmonės sustoja, ką apstulbę rodo vieni kitiems, iš išorės žiba, o viduje — šlamštas. Ieškime ne paviršutiniško, o tvirto ir pastovaus gėrio, vidinio, o ne išorinio grežio. Stikime tokio lobio. Jis netoli. Rasime. Tik reikia žinoti, kur link tiesi rankas. Dabar lyg patamsyje praeiname pro šalį, prasilenkdami su trokštama laime!

Nenorėdamas taisyti tavęs aplinkui, neminėsiu kitų vyrų nuomonių, nes, jas išdėstydamas ir atmesdami, sugaištume daug laiko. Klausyk manosios. „Manosios“ sakau todėl, kad nepriskiriu savęs vieno kurio nors stoiko mokyklai: pasilieku teisę

turėti savo supratimą. Taigi, sekdamas vienu, dalį minčių skolinuosi iš kito. Gal būt, apžvelgęs visų mintis, nė vienos nepikdamas, tarsiu: „Norėčiau pridurti štai ką“. Visiems stolkams yra bendras principas: „Gyvenk pagal daiktų prigimtį“. Nenuklysti nuo jos, vadovautis jos dėsniais ir pavyzdžiais — išmintis. Taigi laimingas gyvenimas turi atitikti prigimtį. Toks gyvenimas būna, visų pirma, tada, kai žmogus sveiko proto ir visada sugeba išvengti dvasios negalavimų, antra, kai jis stiprus ir energingas, kilnus, ištvermingas, sugebąs prie visko prisitaikyti, kai be nerimastingo blaškymosi rūpinasi savo kūnu ir fizinėmis jėgomis, kai stropiai tvarko materialines gėrybes, visai jomis nesizavėdamas, kai moka naudotis likimo dovanoimis, netapdamas jų vergu. Ir be mano pastabos supranti, kad tokio žmogaus sieloje viešpatuoja nuolatinė ramybė, laisvė, nėra nieko, kas ją erzintų ar baugintų. Vietoj malonumų, vietoj menkų, trumpų ir net žalingų smagumų iškyla didžiulis, neužtemdomas ir pastovus džiaugsmas, sielos ramybė, santarvė ir kukli didystė. Slipnybė gimdo žiaurumą.

4. Galima ir kitaip apibrėžti mūsų gėrio supratimą, tą pačią mintį išsakant kitais žodžiais. Ta pati kariuomenė gali tai plačiau išsiskleisti, tai į krūvą susitelkti arba, viduriui atitraukus, išsilenkti sparnais, arba išsirikiuoti tiesia linija, bet jos jėga ir noras stovėti po tomis pačiomis vėliavomis, kaip ji besitvarkytų, lieka tie patys. Taip ir aukščiausiojo gėrio apibrėžimą galime ištepti, plačiai dėstyti arba sutraukti, sutrumpinti. Taigi bus tas pats, jei pasakysiu: „Didžiausias gėris — tai niekinanti likimo išdaigas ir besitenkinanti dorybėmis širdis“ arba: „Nenugalima dvasios jėga, turinti gyvenimo patirtį, ramiai atliekanti savo darbus, didžiai žmogiška ir rūpestinga“. Galima ir taip apibrėžti: „Laimingas tas žmogus, kuriam neegzistuoja joks gėris ir blogis, išskyrus dvasios gerį ir blogį, kuris atlieka savo moralines pareigas, patenkintas dorybėmis, kurio likimo išdaigos nei išaukština, nei palaužia, kuris nežino didesnio gėrio už tą, kurį gali sau padovanoti, kuriam tikrasis malonumas yra malonumų niekinimas“. Jei nori, tą pačią mintį galime apvilkti vis kitais ir kitais rūbais, palikdami sveiką ir nepaliestą esmę. Iš tiesų, kas trukdo mums pavadinti žmogaus su laisva, tiesia, narsia, tvirta širdimi, be baimės, be aistros, žmogaus, kuriam vienintelis gėris — dora, vienintelis blogis — piktadarystė, gyvenimą laimingu. Visokiausi kiti dalykai, jei jie nei prideda laimės, nei atima, ir pasirodydami bei

išnykdami jie nei gimdo gėrio, nei naikina, yra menkaverčiai. Taigi ant šio pamato stovintis žmogus norom nenorom visą laiką jaus nuolatinį linksmumą ir gilų, iš širdies gelmių plaukiantį džiaugsmą, bus patenkintas savo vidaus turto ir nenoderės jo didinti. Ar gali šis dalykas prilygti menkiems, niekiniams, trumpiems kūno pojūčiams?! Kai žmogus tampa malonumų vergu, tą pačią akimirką patenka ir į kančios vergiją.

5. Pamatyti, kokią sunkią ir gėdingą vergovę vilks tas, kuris, vienas kitą pasikeisdami, užvaldys malonumai ir kančios, tie nepastoviausios, savavališkiausios ir labiausiai nevaržomi valdovai. Taigi reikės išeiti į laisvę, o ją teikia ne kas kita, kaip abejingumas likimui. Neįkainojamas gėris — saugiai besijaučiančios dvasios ramybė ir didybė — atsiras tada, kai išnyks laimė, kai pažinta tiesa pagimdys didelį ir pastovų džiaugsmą, sielos svetingumą ir šviesybę. Visa tai žmogų džiugins ne kaip gėris, o kaip gėrio padariniai. Kadangi išleidau į kalbas, tai laimingu gali būti pavadintas tas, kuris, būdamas protingas, nieko netrokšta ir nieko nebijo. Uolos, kaip ir gyvuliai, nejaučia baimės ar liūdesio, tačiau jų niekas nepavadinys laimingomis, nes jos nesuvokia laimės. Dek į tą pačią vietą ir tuos žmones, kuriuos buka prigimtis ir savojo „aš“ nesupratimas nublōškia į gyvulių ir žvėrių tarpą. Nė per nago juodymą nesiskirs jie vieni nuo kitų: gyvuliai visai neturi proto, o tokių žmonių mintys — išklypusios, niekam tikusios, nepastovios. Negali būti laimingas tiesos neįžvelgiantis žmogus. Taigi laimingas yra pastovus, tiesiu ir teisingu sprendimu besiremiantis žmogus, kurio neaptemęs, laisvas nuo visų blogybių protas sugeba išvengti ne tik kankynių, bet ir pėstelėjimų, kai visada, net šėlstant ir nirstant likimui, išlaiko savo padėtį ir vietą. Nors malonumai apsupta mus iš visų pusių, skverbiasi visokiaisiais keliais, lepina sielą, savo vilionėmis traukia visą kūną ar atskiras jo dalis, koks mirtingasis, turintis bent lašėlį žmogiškos savigarbos, norės per dienas ir naktis svaigti nuo aistrų ir, pamiršęs sielą, atsiduos kūno įgeidžiams?!

6. „Bet ir siela, — pasakys kas nors, — turi savo malonumų“. Tegu turi, tegu nusilenkia prabangai ir, būdama pramogų vertintoja, prisipildo visa to, kas teikia smagių pojūčių. Paskui tegu pagalvos apie praeitį ir, prisiminusi senus pasismaginimus, tedžiūgaus, laukdama naujų, tesurikiuos į vietas savo norus ir, penėdama kūną dabartimi, teplanuos ateitį. Ji man atrodo apgailėtina, nes kvaila blogi vertinti labiau už gėrį. Be sveiko

proto niekas nebūna laimingas, o žmogus, siekias blogio vietoj gėrio, yra sutrikusio proto. Laimingas tas, kas vergauja protui, laimingas dėl dabarties, kad ir kokia jinai bebūtų, ir patenkintas savo padėtimi. Laimingas tas, kuriam protas paveda visus reikalus. Ir tie, kurie didžiausiu gėriu laiko malonumus, malonumai negali būti atskirti nuo dorybės, ir sako, kad garbingas gyvenimas yra malonus, o malonus gyvenimas — garbingas. Nesuprantu, kaip jie sujaukia ir vieną krūvą tokius skirtingus dalykus. Kodėl, — klausiu jus, — sakykite, kodėl malonumai negali būti atskirti nuo dorybės? Aišku, jog bet koks gėris kyla iš dorybės. Iš jos šakų išdygsta ir tai, ką jūs mėgstate, ko siekiate. Jei jie būtų neatskiriami, tai nematytume, jog yra malonių, bet negarbingų dalykų. O kai kas yra iš tiesų labai garbinga, bet sunku ir vargiai pasiekama.

7. Nereikia pamiršti, kad malonumai veda į šlykščiausių gyvenimą, o dorybė neįsileidžia blogio. Kai kurių žmonių nelaimė — ne malonumų stoka, o patys malonumai. To nebūtų, jei dorybė galėtų susimaišyti su malonumais, kurių ji dažnai neturi, bet niekada nepasigenda. Kodėl gi tu derini skirtingus, netgi priešingus dalykus? Dorybė — tai didystė, aukštuma, kairalienė, pergaliė, stiprybė, o malonumas — purvas, vergovė, silpnybė, nepastovumas. Jo vieta ir būstas — landynės ir smuklės. Dorybę rasi šventovėje, forume, kurijoje, ji pirmutinė miesto sienų gynėja, ji dulkėta, įdegusi, sudiržusiais delnais. Malonumas paprastai slapstosi, ieško patamsio, sukinėjasi apie pirtis ir maudykles, apie vietas, bijančias edilo žvilgsnio, išglebęs, silpnas, dvokias vynu ir tepalais, išblyškęs arba pasirusvinęs skruostus, išsitępiojęs dažais. Didžiausias gėris yra nemirtingas, negali išnykti, neįgrįsta ir nepykina. Tiesi mintis juk niekad neiškrypsta, nekelia pasipiktinimo, nesikeičia, nes visada lydi taurius dalykus. O malonumas pradeda blesiti, vos tik išliepsnojęs. Jis užima nedaug vietos, taigi greitai ją užpildo, paskui kelia biauřejimąsi ir po pirmo protrūkio atslūgsta. Daikite, kurio prigimtis judri, nėra nieko tikra. Taigi negali būti tvirto branduolio ten, kur viskas akimirksniu keičiasi, toks daiktas jau pačios būties pasmerktas žūti. Dar nespėjęs gimti, jis pradeda mirti ir taip rieda į pražūtį.

8. Beje, malonumų turi ir geri, ir blogi žmonės. Paleistuvius ištvirkavimas džiugina ne mažiau, kaip garbingus žmones — pavyzdingas gyvenimo būdas. Todėl senoliai nurodė,

kad reikia siekti dorą gyvenimą, o ne malonaus, malonumą padarant ne tiesos ir geros valios vadu, o palydovu. Prigimtis turi būti vadas, o ją stebi ir jos patarimo klausia protas. Taigi gyvenimas pagal prigimtį dėsnius ir yra laimė. Tai reiškia, kad stropiai ir drąsiai rūpinsimės prigimties poreikiais, o kūnu tiek, kiek reikia tik šiai dienai, tarytum ruošdamiesi visko netekti, kad nevergausime įnoriams, neleisime, kad mus valdytų svetimi mūsų prigimčiai dalykai; kūno smagybės ir mąžareikšmiai reikalai užims mumyse tokią vietą, kokią stovykloje pagalbinė armija ir lengvai ginkluoti kariai. Tegu jie paklūsta, o ne įsakinėja. Tik tada jie naudingi protui. Tikro vyro tegu negadina ir neįveikia išoriniai dalykai, tesizavi jis tik savo dvasios turtais. Tegu, pasitikėdamas savimi, būna bet kam pasiruošęs, tebūna savo gyvenimo kūrėjas. Jo pasitikejimas tegu remsis žinojimu, žinojimas — tvirtybė, jo sprendimai tebūna pastovūs, be jokių pakitimų. Net jei nepridurčiau, saivaimė suprantama, toks vyras bus ramus, tvarkingas, visur eis kilniai ir atlaidžiai. Jo jausmuose išikurs tikrasis protas, nurodantis gyvenimo principus, nes nėra daugiau iš ko pradėti, semtis jėgų ir į ką sugrįžti. Juk visata taip pat yra visa aprėpianti, ir pasaulio vairininkas dievas stengiasi išlieti į išorę, tačiau iš visur grįžta į save. Tą patį tedaro mūsų protas. Nors jis lydi jausmus, per juos siekia išorę, tegu lieka ir jų, ir savęs valdovas ir, sakyčiau, tenukariauja aukščiausiai gerį. Taigi pasidarys viena harmoninga jėga ir galia, ir gims tikrasis protas, neskaidomas prietaravimų, tvirtos nuomonės, sampratos ir įsitikinimų. Šitaip išsidėstęs, jis susiderina (sakyčiau, susigieda) su savo dalimis ir pasiekia aukščiausiai gerį. Nėra jam kreivo, slidaus kelio, nėra kliūčių ir svyravimų. Jis viską darys pagal savo norą, neatsitiks nieko nelaukta. Visi darbai neš gerį, bus lengvi, miklūs, greitai. Tinginystė ir silpnybė traukia į priešybės ir blaškymąsi. Todėl drąsiai galima tvirtinti, kad didžiausias gėris yra sielos pusiausvyra. Dorybės bus ten, kur sutarimas ir vienybė, o ydos neša prietaravimus.

9. Linkęs į ginčus pasakys: „Betgi tu pats dorybę gerbi todėl, kad lauki iš jos kokio nors malonumo“. Pirmiausia, jei dorybė ir teikia malonumą, tai ne dėl jo siekiamo dorybės, ne tik malonumus ji teikia. Ji stengiasi ne vien dėl to, bet jos pastangos, stiekiant kitų tikslų, neša ir malonumus. Javams išpurentoje dirvoje išdygsta ir viena kita gėlė, bet ne dėl šių akį džiuginančių piktžolių įdėta tiek darbo, sėjėjas turėjo kitą

tikslą, o šis rezultatas — atsitiktinis. Taip ir malonumas yra ne užmokestis už dorybę, ne jos priežastis, bet priedas. Džiaugsmas kyla ne iš malonumo, o priešingai, malonumas iš džiaugsmo. Didžiausias gėris glūdi pačioje samoneje ir proto tobulybėje. Kai protas, apsijuosęs linija, sudaro uždara ratą, jis pasiekia aukščiausiai gerį ir jam nėra ko daugiau trokšti. Juk nieko nėra šalia visumos, už pabaigos. Taigi klysti, klausiamas, ko dar, be dorybės, siekti. Juk klausi to, kas peržengia didžiausio dalyko ribas. Teiraujiesi, ko aš ieškau dorybėje? Jos pačios. Juk ji nieko geresnio neturi, pati savimi apdovanoja. Ar šito maža? Juk aukščiausiasis gėris yra nepalauiama sielos tvirtybė, išvalgumas, subtilumas, sveikata, laisvė, harmonija, grožis. Ar tu gali pasiūlyti ką nors daugiau? Kam kiši malonumą? Juk aš ieškau gėrio žmogui, o ne pilvui. Gyvulių ir žvėrių pilvas talpesnis.

10. „Tu,—sako man priešininkas,—apsimeti nesuprantąs mano žodžių. Aš juk tvirtinu, kad niekas negali gyventi malonijai, negyvendamas garbingai. Gyvuliai ir žmonės, mačiuojantys gerį edalo kiekiu, su tuo neturi nieko bendra. Aiškiai ir atvirai pareiškiu, kad gyvenimas, kurį aš vadinu malonių, pasiekiamas tik padedant dorybei.“ O kas nežino, jog jūsų malonumuose skęsta didžiausi kvailiai, kad jais smaguriauja ištižėliai, kad net pati siela teikia daugybę žemos rūšies malonumų. Pirmiausia — išdidumas ir nepaprastas savęs vertinimas, iki dangaus pasikelusi puikybė, aklas ir bukas egoizmas, lengvapėdiškumas, vaikiškas džiūgavimas dėl niekų, paskui kandumas, įžūlus pasipūtimas, dykinėjimas, savimi nesirūpinančios sielos išglebimas. Dorybė kratosi visa to, pirma išvalgiai įvertina malonumus, paskui išleidžia ir, net pačios giriamus laikydama per nieką, džiaugiasi ne juos patyrusi, bet pažabojusi. O juk, jūsų nuomone, malonumų pažabojimas yra skriauda aukščiausiajam gėriui. Tu malonumų žaviesi, aš žvelgiu santūriai, tu juo mėgaujiesi, aš naudojuosi, tu manai, kad jis — didžiausias gėris, aš — visai ne. Sakydamas, kad nieko nedarau dėl malonumo, kalbu apie išminčių, žmogų, kuriam, tavo nuomone, vienam prieinami malonumai.

11. Nevadindu išminčiumi to, kurį kažkas valdo, net jei ir ne malonumai. Ar gali malonumų gerbėjas priešintis vargui, pavojui, skurdui ir daugybei kitų žmogui gresiančių negandų? Kaip jis pažvelgs mirčiai į akis, kaip iškęs skausmą? Ar jo, nugalėto tokio švelnaus priešininko, nenugalės pasaulio

griausmai ir pačių žiauriausių priešų gauja? Juk jis darys viską, ką lieps malonumai. O ar nematai, kiek daug jie gali. Sakai: „Niekio negražas negalės įsakyti, nes dorybė neleis.“ Tu ir vėl nematai aukščiausiojo gėrio, kuriam išlaikyti reikia sargo. Kaipgi dorybė valdys malonumus, sekama paskui juos, jei sekimas yra paklūstančiojo savybė, o įsakinėjimas — valdančiojo. Jūs valdančiąją galią nustumiate į galą. Iš tiesų neprastas pareigas skiriate dorybei: ragauti malonumus. Bet žiūrėjime, ar beišlieta dorybė žmonėse, kurie ją taip įžeidžiamai supranta, juk dorybė negali turėti to vardo, jei prarado esmę. Taigi, grįždamas prie mūsų pokalbio objekto, parodysiu daugelį malonumo vergų, kuriuos laimė dosniai apdovanojo ir kurie tačiau vadintini blogais žmonėmis. Pažvelk į Nomentą ir Apicijų, ieškancius žemių ir jūrų turtų (taip jie vadina), apžiūrinėjančius visokiausių rūšių gyvūnus, atgabendus ant jų stalo. Pažvelk į tuos, kurie rožėmis apibertuose guoliuose laukia puotos, džiugindami ausis garsų skambesiu, akis reginiais, o gomurį gardėsiais. Švelnūs, minkšti apklotai glosto jų kūną, o kad nosis turėtų ką veikti, kvapaišais apšlakstoma lėbavimų vieta. Sakai: „Jie skęsta malonumuose, bet jiems nebūs gera, nes jie ne gėrių džiaugiasi“.

12. „Jiems bus blogai,—sako mano priesininkas,—daugybė atsitiktinųjų drums jų sielą ir neduos ramybės jų protui“. Sutinuku, kad taip yra, bet, nors jie bailiai ir lengvapėdžiai, nors juos graužia sąžinė, jie patiria daug malonumų, nes jų tol neslegia joks sunkumas, kol jie neturi sveiko proto ir (tai daugeliui pasitaiko) dūksta, beprotiškai linksmindamiesi, šėlta kvatodami. O išminčiaus malonumai kitokie: santūrūs ir saikingi, galima sakyti, menki, kuklūs ir vos pastebimi, o kadangi jie ateina iš anksto nesužadinti — patys savaime atsiradę, tai nėra nei liaupsinami, nei ypatingo džiugesio teikia. Malonumai išterpia į gyvenimą, ji padažydami, kaip išdaiga ar juokas rimtoje dramoje. Todėl tegu anie nejungia nesuderinamų dalykų, nededa prie dorybės malonumų, nes ši klaidą patinka tik išsigimusiems žmonėms. Kad ir šis paskendęs malonumuose, visada keturpėscias girtuoklis žino smagiai gyventi, bet mano, kad ir dorai, nes girdi, jog malonumai neatskiriami nuo dorybės, savo ydas vadina išmintimi ir neslepia jų. Taigi jie lėbauja ne Epikūro skatinami, bet apnikti ydu, savo palaidumą slepia filosofijos glėbyje ir susirenka ten, kur nugirsta, kad gūriami malonumai. Jie nežūri, kaip blaiviai ir

rimtai Epikūras suprato malonumą (dievaži, nuosirdžiai kalbu), bet suleikia, vien išgirdę tą žodį, ieškodami savo geiduliams kokio nors prieglobsčio ir užuovėjios. Taip jie praranda vintelę teigiamą netikėlių savybę — gėdą. Giria tai, dėl ko ankščiau rausdavo, ir didžiujasi ydomis. Neįmanomas jaunuomenės dorovinis atgimimas ten, kur gerbtini dalykai užleido vietą biauuriam ištižimui.

13. Malonumų šlovinimas pražūtingas štai kuo: garbingi pamokymai lieka nepastebėti, o tai, kas gadina,—visiems kaip ant delno. Aš pats esu tos nuomonės (pasakysiu, neįtikdamas savo bendraminciams), jog Epikūro mokslas — tiesus, teisingas ir, geriau pažiūrėjus, net griežtas. Malonumus iš tikrųjų jis laiko per nieką. Bet jis malonumais vadina tą patį, ką mes dorybe. Jis liepia malonumui paklusti prigimčiai. Tai prabanga gi nesitenkina tuo, ko užtenka prigimčiai. Tai kaip išeina? Tas, kuris tinginystę, rajumą, ištvirkimą vadina laime, ieško gero vardo ydoms pridengti ir, atėjęs į Epikūro mokyklą, viliojamas dviprasmiškų jos sūkių, atsiduoda ne tokiems malonumams, apie kuriuos ten kalbama, bet tokiems, kokių pats trokšdamas atsidangina. Toks ima išvedžioti, kad jo ydos neprištarauja Epikūro mokymui, todėl jis ir nuolaidžiauja joms ne bailiai, ne paslėptai, o ištvirkauja, nepanarindamas galvos. Taigi aš neteigiū, kaip daugelis mūsikių, kad Epikūro mokslas yra ydų šiltnamis, o tik sakau: „Nepelnytai jis turi blogą vardą“. Šitai galima tvirtinti, tik gerai apžiūrėjus jo vidų, išorė duoda pamatą gandams ir nekokiai nuomonei. Atrodo, lyg garbingas vyras būtų apsilikęs moters rūbais. Jam galima pasakyti: „Tavo dorovė ir garbė — tyra, tavo kūnas neatsidavęs jokiam biauuriam pasismaginimui, bet tavo rankose timpanas“. Reikia išsirinkti garbingą vėliavą. Jos sūkiu turi skatinti kautis su tomis ydomis, kurios, vos tik atsiradusios, beregint nusilpnina žmogų. Kas pasiekia dorybę, teikia vilčių, kad jis bus ir garbingo būdo: lėbautojas atrodo silpnas, palaužtas, visai nevyriškas. Jis įkris į pamazgų duobę, jei kas nors nenumalšins jame malonumų troškimo, nepasakys, kokių malonumų reikalauja prigimtis, kokie nubloškia į bedugnę ir kad malonumų — begalybė ir kuo daugiau žmogus jų semia, tuo labiau jie neišsemiami. Reikia veikti, dorybę pasirenkant už vadovą, tada kelionė nepavojinga. Nesaikingi malonumai kenkia, o dorybei vedant, nereikia bijoti, kad ko nebūtų per daug, nes ji pati saikas. Gėrio niekada nebūna per daug.

14. Tu — protinga būtybė. Sakyk, kas gali geriau vadovauti už profą? Jei tau patinka dorybės ir malonumo derinys, jei nori eiti į laimę, lydint šiam dvejetui, tai dorybė tegu ves, o malonumas tesseks iš paskos, tarsi šešelis sėlindamas paskui kūną. Tik dvasios skurdžius gali paversti dorybė — tą didžiausią šventenybę — malonumo tarnaitę. Dorybė tegu žengs pirma, ji tenės vėliavas. Turėkime malonumų, bet būkime jų šeimininkai ir valdovai. Šį tą jie gali išprašyti iš mūsų, bet nieko teneprivers daryti. Žmonės, atidavę pirmenybę malonumams, netenka ir vieno, ir kito. Visų pirma, jie netenka dorybės, antra, ne jie malonumus, o juos pačius malonumai valdo: jie arba kenčia dėl jų stokos, arba dūsta nuo pertekliaus. Nelaimingi, kai malonumai juos palieka, dar nelaimingesni, kai užgriūva. Taip audra, užklupusi jūrininkus Sirtų mariose, tai išmeta į sekumą, tai užlieja šelstančiomis bangomis. Visa tai įvyksta dėl per didelio nesusiūkymo ir akios meilės kokiam nors dalykui. Žmogui, siekiančiam blogio vietoje gėrio, pasisekimas pavojingas.

Sunku ir pavojinga medžioti žvėris, net sugavus laikyti rizinga, nes jie dažnai sudrasko sargus. Taip didžiausi lėbau-tojai įpuola į baistą nelaimę, pasidarydami savo malonumų aukomis. Kuo daugiau malonumų, kuo jie didesni, tuo mažesnis ir nuolankesnis yra tas, kurį žmonės vadina laimingu. Norėčiau sustoti prie šio vaizdo. Medžiotojas, tykojantis žvėrių guolių ir labai mėgstantis „kilpomis gaudyti žvėris“ ir „didelius sienius apeiti su šunimis“, palieka svarbesnius reikalus, atsiskendęs daugelio dalykų. Taigi ir sekiojantieji paskui malonumus viską palieka antroje vietoje ir pirmiausia netenka laisvės, išmainydami ją į pilvo užgaidas. Jie ne perka malonumus, o parstduoda jiems.

15. „Kas gi trukdo,— sako mano priesininkas,— sulieti į vieną vietą dorybę ir malonumus ir sukurti aukščiausiasį gėrį taip, kad tas pat būtų ir garbinga, ir malonu?“ Bet egzistuoti tegali tik dorybės visuma, o ne jos dalis. Aukščiausiasis gėris nebūs tyras, malydamas savyje kai ką tokio, kas nėra gėris. Netgi dorybės pagimdytas džiaugsmas, būdamas gėris, nėra absoliutaus gėrio dalis, taip pat linksnumas ir ramybė, nors jie kyla iš gėrio. Tai — geri dalykai, bet jie — aukščiausiojo gėrio padariniai, jie neįeina į jį. Kas sieja malonumus su dorybe nelygiomis dalimis, dėl vienos gėrybės trapumo pažaboja visa, kas gyva kitoje, ir pavergia net laisvę, kurios negalima

nugalėti tik tada, kai už ją nieko nėra vertingesnio. Tokiam žmogui prisireikia sėkmės, o tai — didžiausia vergystė. Prasi-deda neramus, įtarus, bailus, drebaş dėl atsitiktinumų, priklausantis nuo aplinkybių gyvenimas. Tu nebeduodi dorybei tvirtoto, nejudamo pamato, liepi jai stovėti lulančioje pelkėje. Nėra nieko nepastovesnio, kaip atsitiktinumo laukimas ir organizmo bei įvairių fiziologinių veiksmų kaita. Kaip gali toks žmogus paklusti dievui, ramiai pasitikti visa, kas jam atsitinka, nesiskųsti likimu, gerąsirdiškai teisinti savo negandas, jei jis jaučia mažiausią malonumų ir skausmų dilgtelėjimą. Nebus jis nei tėvynės gynėjas, nei gelbėtojas, nei draugų užtarėjas, jeigu jam malonumai terūpi. Taigi didžiausias gėris tegu užkopia ten, iš kur jo jokia jėga nenustums, kur nepalies nei skausmas, nei viltis, nei baimė — niekas, kas siekia sumažinti aukščiausiojo gėrio teisę. Ten užkopti gali tik dorybė, tik ji sugeba įveikti statų šlaitą, ji tvirtai ten stovės ir ne tiek kentėdama, kiek savo noru, pakels viską, kas beatsitiktų. Ji žinos, kad bet koks vargas yra gamtos dėsnis, ir, kaip geras karys, išvers žaizdas, skaičiuos randus ir, perverta ieties, mirs, mylėdama vadą, už kurį žūva, laikydama širdyje seną pamokymą: sek dievu. Daugelis skundžiasi, verkia ir vaičioja, jėga verčiami atlikti įsakytus darbus, ir nenoromis pildo paliepiamus. Kokia kvailystė! Nejaugi geriau būti tempiamam, o ne pačiam sekti? Dievą, tik bepročiai ir neišmanėliai sielvartauja, atsitikus nelaimėi, stebisi, silpnadvasiškai kenčia vargus, kurių pasitaiko tiek geriesiems, tiek blogiesiems. Turiu galvoje ligas, mirtis, luosumą ir kitus aukštyn kojomis apverčiančius žmogaus gyvenimą dalykus. Narsiai turime sutikti visas likimo duodamas kančias, prisiekti išverti tai, kas tenka mirtingiesiems ir nelūdeti dėl to, ko patys išvengt negalime. Esame gimę priklausomi, laisvė yra klusnumas dievui.

16. Taigi tikroji laimė glūdi dorybėje. Ką jinai tau patars? Pirmiausia nei gėriu, nei blogiu nevadinti to, kas neišplaukia iš dorybės ar blogio, paskui būti atspariam ir tam blogiui, kuris kyla iš gėrio, ir stengtis, kad kiek galima būtų panašus į dievą. Kas tau žadama už tai? Dideli, beveik dieviški dalykai. Niekas tavęs nevers, nieko nereikės, būsi laisvas, saugus, nebaudžiamas, nieko veltui nebandysi, niekas tavęs nesuturės, niekas tau nieko nedraus. Viskas vyks taip, kaip tu pageidausi, nieko neatsitiks prieš tavo valią, nuomonę ir norą. Tai kaip? Ar dorybės pakanka laimingam gyvenimui? O kodėl gi jos

turėtų neužtekti, tokios tobulos ir dieviškos? Net per daug. Ko gali trūkti visus troškimus nugalėjusiam žmogui? Ko reikia lauke tam, kurio visas turtas viduje? Tačiau dorybės siekiančiam žmogui, net jei jis spėriai žengia pirmyn, kol jis tebevargsta su žemiškais reikalais, nenusimetęs šių pančių ir kitokių mirtingiesiems skirtų grandinių, reikia kažkokio likimo atleidimo. Taigi kaip išeina? Vieni vos pririšti, kiti prirakinti, tretį prikaustyti. Didesnių dalykų siekiantis žmogus pakyla aukščiau, atpalaiduoja grandines, jis dar ne laisvas, bet jau panašus į laisvąjį.

17. Tačiau koks nors filosofijos plūdikas, kaip paprastai, gali pasakyti: „Kodėl tu drąsiau šneki, negu gyvenai? Kodėl nuolankesniais žodžiais kalbi su galingesniu, piniigus laikai būtinu daiktu, jaudiniesi dėl nuostolių, ašaroji, išgirdęs apie žmogus ar draugo mirtį, saugai savo gerą vardą ir nerimsti dėl šmeižtų? Kodėl tavo laukai geriau įdirbami, negu reikalauja natūralūs poreikiai? Kodėl pietaudamas tu nesilaikai savo taisyklių? Kodėl tavo indai labiau spindi, negu derėtų? Kodėl tavo svečiai geria už tave patį senesnį vyną? Kam toks namo išplanavimas? Kam sodini medžius, teikiančius vien šešėlių? Kodėl tavo žmonos auskarai verti prašmatniausio namo? Kodėl vergai vilki brangiais drabužiais? Kam tau reikia imantraus patarnavimo? Kodėl indai išdėstomi ne bet kaip, o pagal serviruotės taisykles? Kam tu laikai mėsos piaustymo specialistą? Jei nori, galiu dar pridurti: „Kodėl turi valdų užjūryje, ir dar tiek daug, kad net pats nesuigaudai? Savo gėdai, esi taip apsilėidęs, kad nepažįsti keleto savo vergų, arba esi toks turčius, kad turi daugiau, negu gali išidėmėti“. Paskui aš dar pridėsiu, kai tu man priekaištausi, rasdamas daugiau ką prikišti, negu tikiesi. Dabar tik šitaip atsakysiu. Aš nesu išminčius ir, pasotindamas tavo piklą džiaugsmą, sakau, jog juo ir nebūsiu. Taigi aš stengiuosi būti ne lygus su geriausiai, bet geresnis už bloguosius. Man užtenka, kad kasdien atsisakau kokios nors ydos ir peikiu savo klaidas. Aš dar neišgijau ir neišsigydysiu, aš ruošu lengvinančias priemones nuo savo ligos, o ne tikrus vaistus. Esu patenkintas, jei priepuoliai retesni ir mažiau kamuoja. Nors aš ir rašas, bet, palyginus su jumis, esu greitakojis.

18. Aš čia neginu savęs. Esu nugrimzdęs visokių ydų gelmėn. Ginu tą žmogų, kuris yra šio to pasiekęs. Sakysi: „Vienaip kalbi, kitaip darai“. Didžiausi niekšai, kiekvieno dorą

žmogaus priešai priekaištavo Platonui, Epikūriui, Zenonui. O juk visi šie dėstė, ne kaip jie gyvena, bet kaip reikia gyventi. Aš kalbu apie dorybę, o ne apie save, ir kai prikišu ydas, pirmiausia prikišu sau. Kai galėsiu, gyvensiu taip, kaip reikia. Jūsų nuodingas ir piktas džiūgavimas neatbaidys manęs nuo gėrio, ir tas užkratas, kuriuo šlakstotės ir žudotės, man nekliudys be perstojo girti ne tokį gyvenimą, kokį gyvenu, o tokį, kokį reikia gyventi, nesutrūkdys garbinti ir pamažu sekti dorybę, nors ir toli nuo jos aš būčiau. Žinoma, laukite, žiūrėsiu, kad koks piktdaris, jei jis nepagalailėjo nei Rutilijaus, nei Katono, neižeistų ir manęs. Visi jiems atrodys per daug turtingi, jei kinikas Demetrijus neatrodo per didelis skurdžius. Beje, šis tvirtas vyras, kovojęs ir prieš prigimties poreikius, buvo daug vargingesnis, negu kiti kinikai, nes anie draudė turėti, o jis — ir trokšti. Na, o šie sako, kad jis nebuvo visiškai skurdžius. Kodėl? Todėl, kad skelbė ne dorybę, o ne turtą. Jie tvirtina, jog epikūrietis filosofas Diodoras, kuris prieš keletą dienų nusizudė, persipiaudamas gerklę, pasielgė ne pagal Epikūro mokymą. Vieni tame jo poelgyje mato beprotę, kiti — staigų būdą. O juk jis laimingas ir, visiškai sąmoningai išeidamas iš gyvenimo, pateisino save, pagyrė uoste atsidūrusio ir pritvirtinusio prie inkaro laivą keleivio ramybę, tardamas (šių žodžių nenorite klausytis, lyg jums reiktų tą patį daryti): „Nugyvenau ir likimo skirtąjį laiką praleidau“. Apie vieno gyvenimą, o kito mirtį samprotaujate, aplodami didžiū, ypatingos šlovės nusipelnusių vyrų vardus, lyg maži šuniukščiai, sutikę nepažįstamus žmones. Jums trukdo, jūs stengiatės, kad niekas neatrodytų geras, tarsi svetima dorybė būtų priekaištamas dėl jūsų klaidų. Nejučiomis lyginate taurios dvasios spindesį su savo purvu, nesuprasdami, kokią žalą sau darote. Jei paskui dorybę sekantieji žmonės yra gobšūs, gašlūs, garbėtroškos, tai kokie gi esate jūs, kurie nekenčiate vien dorybės vardo? Jūs sakote, kad niekas nesielgia taip, kaip kalba, ir negyvena pagal savo pamokymų pavyzdį. Kas čia nuostabaus? Kad jie kalba apie stiprius, milžiniškus, išvingiančius bet kokių gyvenimo audrų dalykus? Kad jie bando nulipti nuo kryžių, prie kurių kiekvienas iš jūsų pats prisikalą? Pasmerktas nusikaltėlis kybo ant vieno kryžiaus, o tie, kurie savanoriškai prisikalą, — ant tiek kryžių, kiek turi aistrų. Jie piktodžiauja, dygiai įžeidinėdami kitus. Manychiau, jog

nereikėtų jų liesti, jeigu kai kurie nuo savo kryžiaus neapsiaudytų praeivių.

20. Filosofai nedaro taip, kaip kalba? Tačiau jie daug padaro tuo, kad kalba, kad nužymi garbingo gyvenimo gaires. Jei jie ir elgtųsi pagal savo žodžius, kas nuo to būtų laimėginis? Tuo tarpu nereikia niekinti gerų žodžių ir gerų minčių sklindinų širdžių. Reikia girti žmones, užsiiminėjancius sveikais dalykais, net jei tie užsiėmimai nedaro poveikio. Kas čia nuostabaus, kad jie, priešė prie aukštikalnės, neužkopia į viršūnę? Vertink vyrus, bandančius užkopti, net jei jie paslysta. Gerbtinas tas žmogus, kuris, matuodamas ne savo, bet apskritai prigimties duotas jėgas, bando siekti aukštų tikslų, mėgina ir svajoja apie tokius dalykus, kuriuos padaryti gali tik milžinai. Gerbtinas tas žmogus, kuris sau prisiekė: „Mirties nuosprendį išklausysiu tokiu veidu, kokiu jį paskelbčiau, fizinės jėgas sustiprindamas dvasinėmis, paklusu vargams, kad ir kokie sunkūs jie būtų; vienodai niekinsiu ir esamą, ir nesamą turtą, nelitėsiu, jei kas nors pražus, nesijaudinsiu, jei ant mano galvos užgrius perkūnas; abejingai žiūrėsiu ir į besartinančią, ir į tolstančią laimę, į visas žemes žiūrėsiu kaip į savo, o į savo — kaip į visų; gyvensiu, galvodamas, jog esu gimęs dėl kitų, ir už tai dėkosiu gamtai. Ar galėjo ji man duoti geresnį likimą?! Mane viena padovanojo visiems, man vienam — visus. Savo turto godžiai nesaugosiu nei išlaidžiai švaistysiu, manydamas, jog didžiausias mano turtas — tai deramai išdovanojtos dovanos. Jas vertinsiu ne pagal skaičių ir svorį, bet pagal gaunančiojo vertę. Nusipelnisiam žmogui niekada nebus duota per daug. Kiekvienas darbas bus man sąžinės, o ne garbės reikalas. Mat, kiekvieną atskirą darbą atliksiu taip, lyg žiūrėtų visa tauta. Valgymo ir gėrimo tikslas bus prigimties poreikių patenkinimas, o ne pilvo prikūsimas ir ištuštinimas. Draugams būsiu malonus, priešams atlaidus ir kuklus, gerą darbą atliksiu neprašytas. Nė sekundei neužmiršiu, kad mano tėvyne — visas pasaulis. Jį valdo dievai, jie yra virš manęs, aplink mane, jie — mano darbų ir žodžių vertintojai. O jei kada gamta vėl panorės atsiimti gyvybę arba protas prabilis apie tai, išeisiu, parodėš, kad mylėjau gryną sąžinę, stekiau gėrio, neribojau niekieno, visų pirma savo, laisvės“.

21. Kas numatys sau tokį tikslą, norės ir sieks, tas prasiškins kelią pas dievų, tas gal ir nepatirs sėkmės, tačiau pralaimės garbingoje kovoje. Jūs, kurie nekenciate dorybės ir

jos puoselėtojų, nesate labai originalūs. Taip bijo saulės ligošos akys, taip vengia dienos nakties gyviai: akinami pirmųjų spindulių, jie skuodžia į savo landynes ar, bijodami šviesos, slepiasi bet kokiuose plyšiuose. Vaitokite, mankštinkite nelaimingą liežuvi, šmeiždami doruosius, pulkite, kąskite, greičiau dantis išsilaužysite, negu įkąsite.

Kodėl tas filosofijos mylėtojas gyvena taip turtingai? Kodėl sako, jog turtus reikia niekinti, o turi jų? Kodėl niekina gyvybę, o gyvena? Kodėl niekina sveikatą, bet kruopščiausiai ją saugo ir trokšta kuo geriausios? Muilo burbulu laiko išrimimą, pareikšdamas: „Kas čia blogo, kad persikeliu?“ Tačiau, jei gali, senatvės sulaukia tėvynėje. Tvirtina, jog nėra jokio skirtumo tarp ilgesnio ir trumpesnio gyvenimo, tačiau, jei niekas netrukdo, stengiasi prailginti amžių ir gilioje senatvėje patenkintas saugo jėgas. Betgi išminčius sako, kad šituos dalykus reikia niekinti ne tada, kai jų neturima, bet kai jie kelia rūpesčių. Jis ne visiška jį atsisako, bet neliūdi jų netekęs. O likimui juk daug saugiau padėti turtą ten, iš kur jis gali atsiimti be valdytojo dejonų. Markas Katonas gyrė Kurijų, Konkuranijų ir tuos laikus, kai pilietis, turėdamas keletą sidabro monetų, gaudavo cenzoriaus pastabą, o juk pats Markas Katonas turėjo keturiasdešimt milijonų sestercijų. Aišku, jis negalėjo lygintis su Krasu, bet turėjo daugiau, negu cenzorius Katonas. Jei imsiame juos lyginti, tai Katono Jaunesniojo turtas buvo kur kas didesnis už Katono Vyresniojo, bet mažesnis už Kraso. Ir jei jam būtų tekę didesni turtai, nebūtų atsisakęs, nes išminčius negalvoja esąs nevertas likimo dovanų. Nemėgsta turtų, bet vertina juos labiau, negu skurdą, ne į širdį, o į savo namus išleisdamas; neišmeta atėjusių, o saugo, norėdamas didesnes lešas skirti geradarių.

22. Nėra abejonės, kad, turėdamas daugiau lėšų, išmintingas vyras turi daugiau galimybių tobulinti savo dvasią, negu skurde. Skurdžiui būdinga viena dorybės rūšis: nepasiduoti klaidoms ir priešpauliai, o turtuoliui plačiai atsiveria vartai į susivaldymą, geradarystę, uolumą, mokėjimą tvarkytis, didžiadvasiškumą. Išminčius nepeiks savęs dėl mažo ūgio, tačiau norėtų būti grakštus ir tiesus, jausis sveikas ir be vienos akies, tačiau labiau norėtų turėti stiprų kūną. Jis žinos, kad jo siela sveikesnė už kūną, pakęs prastą sveikatą, bet trokš kuo geriausias. Nors kai kurie dalykai iš esmės nėra svarbūs ir dingę nesukeltų katastrofos, tačiau jie siek tiek prideda nuo-

latinio pasitenkinimo, kurį gimdo dorybė. Turtai didina patitenkinimą, džiugindami taip, kaip jūrininką palankus ir stiprus vėjas, kaip geras oras, kaip atokaita žiemą. Nė vienas išminčius (turiu galvoje stoikus), kuriam dorybė — vienintelis gėris, neneigs, jog net tie dalykai, kuriuos vadiname bereikšmiaisiais, turi šiek tiek svarbos, o kai kurie yra ir už kitus svarbesni. Vieni jų užsitarnauja šiek tiek pagarbos, kiti — daug. Turėk galvoje: turtai yra tarp svarbesnių. Prikūsi: „Kodėl išmanęs tyčiojiesi, jei jie tau tą patį reiškia, kaip ir man?“ Žinok, kad ne tą patį. Pradingę turtai man neneša nuostolio, be jų pačių aš daugiau nieko neprarandu, o tu apstulbtum, atrodytum pats savęs netekęs, jei jie tave paliktų. Man turtai tik šį tą reiškia, tau jie — svarbiausias dalykas. Pagaliau aš — turtų valdovas, tu — jų vergas.

23. Liaukis draudęs filosofams turėti pinigų, niekas dar nebandė nubausti išminčiaus skurdu. Teturi filosofas galybę turtų, bet jie iš niekieno neatimi, neapslakstyti svetimu krauju, jie įgyti be skriaudos, ne šlykščiu būdu. Jie garbingai ateina ir garbingai leidžiami, dėl jų niekas nedūsauja, nebent pavduolis. Didink juos, kiek nori, jie liks garbingi. Daug kas norėtų, kad tie turtai būtų jo, bet niekas negalės pasakyti, kad jie jo yra. Išminčius neatstums likimo dosnumo ir garbingai įgytu turtu nesigirs nė raus dėl jo. Tačiau turės kuo pasigirti, jei, atidaręs duris ir įleidęs piliečius, galės ištarti: „Kas atpažins savo daiktą, teišsineša“. Didis ir nepaprastai turtingas tas vyras, jei šitaip pasakys ir jei po šių žodžių jam liks tiek pat turto. Dar kartą tvirtinu: jei jis ramiai, be baimės leis žmonėms daryti krata, jei niekas nieko savo pas jį neras, drąsiai ir viešai tesivadins turto liū. Išminčius nė vienai nedorai įgytai dešimtainei neleis peržengti savo slenkščio, bet neniekins didelių turtų — likimo dovanos ir dorybės vaisiaus. Kodėl jis turtų neleisti jų į gerą vietą? Tegu ateina, apsigyvena. Nei girsis jais, nei slėps, lyg bukalgalvis ar baikštus menkaprotis, kuris dedasi turįs kišenėje kažin kokį lobį. Ne, kaip sakiau, neišmes turto iš namų. Ką sakytu, taip darydamas? Arba: „Turtai nenaudingi“, arba: „Nemoku jais naudotis“. Kaip, galėdamas ir pėsčias nukeliauti, jis geriau važiuotas važiuos, taip, jei galės būti turtingas, norės tokiu būti. Bet valdys jis turtus lyg lengvus ir trapius daiktus taip, kad nei kitiems, nei jam pačiam nebūtų sunkenybė. Jis dovanos... Ko pastatėte ausis? Ko ištiesėte riešukučias? Dovanos arba doriesiems, arba tiems, ku-

riuos galės padaryti dorais. Dovanos, labai atidžiai apsižvalgydamas, išrinkdamas vertingiausius ir prisimindamas, jog turi sau duoti išlaidų ir pajamų saskaitą. Dovanos tik dėl teisingų ir girtinų priežasčių, nes nesėkmingas dovanojimas yra gėdingas praradimas. Jo kišenė bus pasiekiama, bet neskylieta, iš jos daug išeis, bet niekas neiškris.

24. Jei kas mano, jog dovanoti lengva, klysta. Šis dalykas nepaprastai sunkus, jei žmogus skirsto planingai, o ne švaisto šen bei ten. Vienam duodu, kad būtų vertas, kitam gražinu skolą, trečiam padedu, ketvirto pasigailiu. Kai kam pataisau materialinę būklę, kad vargas nesuklaidentų ir nepriblokštų dorą žmogaus. Vieniems neduosiu, nors jiems ir trūksta, nes, jei ir duočiau, jiems vis tiek trūktų, antriems pasiūliau, treptiems primygtinai išpraudžiu. Čia negaliu švaistyti, ir niekada taip stropiai neužirašau į skolos knygas, kaip dovanodamas. „Nejaugi,— klausai tu,— dovanoji tam, kad atsiimtum?“— Kad nežūtų. Reikia dovanoti tokiems žmonėms, kurie galėtų grąžinti gautą dalyką net ir nereikalaujant. Geradarystė tegu bus panaši į giliai paslėptą lobį, kurio neišsikasi, jei tai nebūtina. Turtingas vyras ir savo namuose turi dideles galimybes geradarystei. Kas rodyt dosnumą tik romėnų piliečiams? Prigimtis liepia nešti naudą žmonėms. Vergams ir laisviesiems, kilmingiems ir atleistiniams. Koks skirtumas tarp tikrojo ir draugui rodomo dosnumo? Proga geradarystei atsiranda, kur tik žmogus bebūtų. Taigi išminčius gali leisti savo pinigų ir namuose, rodydamas dosnumą, nes „liberalistas“ tokį vardą turi ne todėl, kad apdovanojami laisvieji, bet todėl, kad plaukia iš laisvos sielos. Išminčius niekada neduoda piktadariniams ir nedoriams, bet jo dosnumas niekuomet neišsenka ir, radęs vertą žmogų, liejasi upeliu.

Taigi neiškreipkite garbingai, drąsiai, įkveptai išminties mylėtojų sakomų žodžių prasmės. Įsidėmėkite: vienas dalykas yra išminties mylėtojas, kitas — išminčius. Pirmasis tau pasakys: „Aš kalbu apie kilnius daiktus, bet kol kas skęstu atbėje ydų. Netaikyk man mano taisyklių. Save tobulindamas ir formuodamas, iškeliu aukštą idealą; jei pasieksiu, ką užsibrėžęs, reikalauju, kad darbai atitiktų žodžius“. Pasiekęs žmogui skirtą aukščiausiąjį gėrį, kitaip kalbės su tavimi, jis pasakys: „Visų pirma tu neprivalai sau leisti kritikuoti geresnių už tave. Aš jau esu nepatikęs niekšams, o tai — teismo įrodymas. Bet duosiu tau ataskaitą, kurios neduodu jokiam mirtingajam. Klau-

syk, ką žadu, kaip žiūriu į pasaulį, kaip vertinu daiktus. Neigiu, kad turtai yra gėris. Jei jie būtų gėris, darytų žmones gerus. Kadangi daiktas, kurį turi ir nedoreliai, negali būti pavadinamas gėriu, aš jų taip ir nevadinu, tačiau pripažįstu, jog jie reikalingi ir naudingi ir teikia gyvenime daug patogumų".

Versta iš Oeuvres complètes de *Sénéque* publiées par M. Charles du Rozoir, t. 3, Paris, 1832. *Vertė D. Dilytė.*

LAIŠKAI LUCILIJUI

PIRMASIS LAIŠKAS

Daryk taip, mielas Lucilijau: sutelk visas jėgas ir laiką, kurį iki šiol iš tavęs pagrobavo arba pavogdavo kiti, ar kuris pats nepastebimai pranykdavo, taupyk ir saugok. Patikėk, taip iš tiesų yra, kaip rašau: dalį laiko žmonės pasisavina iš mūsų akiplėšikai, dalį atima nejuociom, dalis pražūna savaime. Bet gėdingiausia yra netekti jo dėl apsileidimo. Įsižiūrėk atidžiai,— pamatysi, kad didžiausia gyvenimo dalis praeina mums, darant klaidas, didelė dalis — nieko neveikiant, o visas gyvenimas — veikiant ne tai, kas reikia. Ar galėtum parodyti man žmogų, kuris vertintų laiką, brangintų dieną, kuris suprastų, kad jis kasdien po truputį miršta? Apsirinkame, laukdami mirties ateityje: kažkuri jos dalis nuolatos mus ištinka. Tą gyvenimo tarpą, kuris jau yra už mūsų, valdo mirtis. Taigi daryk taip, mielas Lucilijau, kaip ir rašai darąs: išnaudok kiekvieną valandą. Jei šiandien ranką prie darbo pridėsi, mažiau priklausysi nuo rytojaus. Atidelioldamas ir gyvenimą pražiososi. Viskas, Lucilijau, svetima, tik laikas — mūsų. Gamta suteikė mums galią (kuria, beje, paveržia kas tik nori) valdyti vien šį judantį ir nepatikimą turtą. Ir kaip aiškiai atsiskleidžia mirtingųjų paikystė, kai jie, gavę kokį trokštamą mažmožį ar niekniekį, už kurį visai nesunku atsimokėti, rūpestingiau-siai stengiasi atsilyginti, tačiau nė vienas žmogus, atėmęs iš kito laiką, negalvoja esąs skolingas, kai tuo tarpu laikas yra vienintelis dalykas, kurio, net ir labai dėkingas būdamas, niekas negali grąžinti. Gal būt, paklausi, kaip elgiuosi aš, tavo patarėjas. Prispąžinsiu atvirai: kaip išlaidus, bet kruopštus žmogus. Aš vedu savo išlaidų apskaitą. Nepasakyčiau, kad nieko neprarandu, bet galiu atsakyti, ką prarandu, kodėl ir kokiu

būdu. Galiu paaiškinti savo neturtingumo priežastis. O išėina man taip, kaip ir daugeliui patekusių į skurdą ne dėl savo kaltės: visi užjaučia, bet niekas nepadaeda. Taigi kas išėina? Nelaikau vargšu to, kuris tenkinasi mažu. Tačiau norėčiau, kad saugotumei savo turtą ir laiku pradėtumei, nes, kaip dar mūsų senoliai pastebėjo, vėlu vyną taupyti, kai dugnas matyti. O juk pabaigoje paprastai lieka tik gurkšnis nuosėdų.

ANTRASIS LAIŠKAS

Spręsdamas iš paties laišku ir iš kitų žmonių pasakojimų, dedu į tave daug vilčių: tu nepuldinėji nuo vieno dalyko prie kito ir permainomis nedrumsti savo ramybės. Nepastovumas — liguistos prigimties ženklas. Pagrindiniu sveiko proto įrodymu laikau sugebėjimą sustoti ir susikaupli. Žiūrėk, kad daugelio autorių bei įvairių knygų skaitymas nevirstų betiksliu klaidžiojimu ir blaškymusi. Verta apsisioti tik prie tikrų talentų, juose ieškoti peno, jei nori išgauti, kas stipriai įsitvirtintų sieloje.

Niekur nėra to, kurio visur pilna. Nuolatiniai keliautojai paprastai turi galybes pažįstamų, o draugų — nė vieno. Tas pat neisvengiamai ištinka žmones, kurie bičiuliškai neprisirša prie vieno talento, bet skubėdami viską prabėgom perleidžia. Nesuteikia jėgų maistas, išspiautas, vos tik įdėjus į burną, niekas taip nekenkia sveikatai, kaip dažnas vaistų kaitaliojimas, neužsitraukia žaizda, jei ant jos bandomi medikamentai, neprigyja dažnai persodinėjamas augalas — visa, kas daroma prabėgom, nėra vertinga. Išblaško knygų daugybė. Taigi, jei nepajėgi perskaityti, kiek turi, pakanka turėti tiek, kiek gali perskaityti. „Bet,— paprieštaraus,— aš notiu tai vieną, tai kitą knygą atsiversti“. Išlepintas skrandis geidžia ragauti daug valgių, kurie, būdami įvairūs ir priešingo skonio, užuot maitinę, gadina jį. Taigi visada skaityk vertingas knygas ir, panorėjęs kada prie kitų pasukti, vėl grįžk prie pirmųjų. Kasdien ieškok kokios nors pagalbos prieš skurdą, prieš mirtį bei kitas negandas ir, nemažai perskaitęs, išsirink vieną dalyką, kurį galėtum tą dieną išidėmėti. Aš pats taip ir darau: iš daugelio, ką perskaitau, šį tą pasiimu. Pavyzdžiui, šiandien Epikūro raštuose (mat, esu įpratęs ir į priešo stovyklą pereiti, bet ne kaip perbėgėlis, o kaip žvalgas) užtikau posakį: gerbtinas dalykas